

10. **Рубинштейн С. Л.** Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – М. : Наука, 1997. – 360 с.
11. **Хеккхаузен Х.** Мотивация и деятельность / Х. Хеккхаузен. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 860 с.
12. **Эпштейн М. Н.** Философия возможного / М. Н. Эпштейн. – СПб. : Алетейя, 2004. – 334 с.
13. **Bar-On R.** Bar-On Emotional Quotient Inventory (Eq-i) / Technical manual / R. Bar-On. – Toronto : Multi-Health Systems, 1997.
14. **Brown K. W.** The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role in Psychological Well-Being / K. W. Brown, R. M. Ryan // Journal of Personality and Social Psychology. – 2003. – Vol. 84, N 4. – P. 822–848.
15. **Brown K. W.** Fostering healthy self-regulation from within and without: a self-determination theory perspective / K. W. Brown, R. M. Ryan // Positive Psychology in Practice / P. Alex Linley, S. Joseph (Eds.) – L. : Wiley, 2004. – P. 105–124.
16. **Csikszentmihalyi M.** Introduction // M. Csikszentmihalyi, I. S. Csikszentmihalyi (Eds.) A Life Worth Living: Contributions to Positive Psychology. – NY : Oxford University Press, 2006. – P. 3–14.
17. **Kashdan T. B.** New developments in emotion regulation with an emphasis on the positive spectrum of human functioning / T. B. Kashdan // Journal of Happiness Studies. – 2007. – Vol. 8. – P. 303–310.
18. **Mayer J. D.** Emotional intelligence as a standard intelligence / J. D. Mayer, P. Salovey, D. Caruso // Psychological Inquiry. – 2004. – Vol. 15. – P. 197–215.
19. **Mayer J. D.** The Intelligence of emotional intelligence / J. D. Mayer, P. Salovey // Intelligence. – 1993. – Vol. 17, N 4. – P. 433–442.
20. **Nolen-Hoeksema S.** Rethinking Rumination / S. Nolen-Hoeksema, B. E. Wisco, S. Lyubomirsky // Perspectives on Psychological Science. – 2008. – N 5. – P. 400–424.
21. **Petrides K. V.** On the dimensional structure of emotional intelligence. / K. V. Petrides, A. Furnham // Personality and Individual Differences. – 2000. – Vol. 29. – P. 313–320.
22. **Snyder M.** Self-monitoring of expressive behavior / M. Snyder // Journal of Personality and Social Psychology. – 1974. – N 30. – P. 526–537.
23. **Zeidner M.** What we know about Emotional Intelligence. How it Affects Learning, Work, Relationships and our Mental Health / M. Zeidner, G. Matthews, R. D. Roberts. – Massachusetts, Institute of Technology, 2009. – 442 p.

Надійшла до редколегії 14.03.2012 р.

УДК 159.95

О. Б. Опихайло

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОЗИТИВНІ СТИЛІ ГУМОРУ ЯК ПОКАЗНИК ОПТИМАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Наведено стислий огляд результатів сучасних досліджень у галузі психології особистості, що стосуються різних стилів прояву гумору, розглянуто результати перевірки зв'язку позитивних стилів прояву гумору як показника оптимального функціонування особистості з психологічними чинниками; визначено перспективи подальшого дослідження проблеми, пов'язані з вивченням гумору як методу імпліцитної діагностики психологічного здоров'я і благополуччя людини.

Ключові слова: гумор, стилі гумору, позитивне (оптимальне) функціонування особистості.

Приведен краткий обзор результатов современных исследований в области психологии личности, которые касаются разных стилей проявления юмора, рассмо-

тренны результаты проверки связи позитивных стилей проявления юмора как показателя оптимального функционирования личности с психологическими факторами, определены перспективы дальнейшего исследования проблемы, связанные с изучением юмора как метода имплицитной диагностики психологического здоровья и благополучия человека.

Ключевые слова: юмор, стили юмора, позитивное (оптимальное) функционирование личности.

A brief review of the modern research results in the field of Personality Psychology concerning different styles of humor manifestation is given, the verification results of the connection of the positive styles of humor manifestation as a characteristic of optimal personality functioning with some psychological factors are considered, the prospects of the further research of the problem connected with studying humor as a method of implicit diagnostics of psychological health and well-being are discussed.

Key words: humor, humor styles, positive (optimal) personality functioning.

В останні десятиріччя почуття гумору розглядають не лише як соціально бажану рису особистості, але і як важливий компонент психологічного здоров'я. Окрім підвищення позитивних емоцій і протидії негативним настроям, гумор вважається цінним механізмом подолання стресових життєвих подій і важливою соціальною навичкою для початку, підтримування і розвитку задовольняючих міжособистісних стосунків. Значна кількість досліджень з психології гумору за минулі два десятиліття була сфокусована на зв'язку між гумором і різними аспектами психологічного здоров'я [5; 11–13].

Постановка проблеми. Існуючий на сьогоднішній день значний масив емпіричних даних щодо особливостей почуття гумору є свідченням досить високої специфічності подібного об'єкта дослідження, адже гумор виступає інтегральною характеристикою психічної організації особистості та значущим компонентом її індивідуальності. Почуття гумору називають одним із ресурсів особистісного розвитку [3]. Із зростанням останнім часом інтересу до здійснення імпліцитної діагностики особистості видається доцільним урахування особливостей реалізації гумору як вищої психічної функції при розробці процедур імпліцитної діагностики оптимального (позитивного) функціонування особистості.

Саме тому **метою** даної статті є вивчення позитивних стилів гумору як показника оптимального функціонування особистості.

Розвиток психологічної науки протягом ХХ століття, як зазначає Д. О. Леонтьєв [8; 18], постає, у першу чергу, у вигляді розширення рамок того, що входить у поняття наукової методології і наукового підходу до людини. Якщо на початку цього періоду молода психологічна наука усвідомлювала себе насамперед через призму класичного уявлення про науку, сформованого по мірі розвитку природничих наук, то надалі в психології паралельно набирає силу неklasичний вектор її розвитку, пов'язаний з різноманітними спробами будувати психологію інакше, а саме як гуманітарну дисципліну, засновану на розширеному, неklasичному уявленні про науку та наукове пізнання.

Поряд із Д. О. Леонтьєвим С. Д. Максименко визначає предмет наукової психології через інтеграцію предметів теоретичної та практичної психології, яка здійснюється через психологію особистості як цілісності [9; 10].

Перехід від класичного типу наукового дослідження до все більш повного і багатостороннього врахування специфіки людини як унікального об'єкта пізнання потребує нових методів дослідження. Одним із таких методів є імпліцитна діагностика особистості.

Гумор, вияв якого тісно пов'язаний з емоційним станом суб'єкта, є зручним аспектом психодіагностики. Так, наприклад, О. Г. Шмельов і В. С. Бабіна пов'язують виявлення почуття гумору з наявністю в суб'єкта певних внутрішніх кон-

фліктів. Ця ідея була використана, зокрема, у розробці «Тесту гумористичних висловлювань» [16]. Варто зазначити, що подібний опитувальник був створений і англійськими авторами Г. Айзенком і Г. Вільсоном [1], але в ньому замість вербальних гумористичних стимулів використано багатозначні гумористичні малюнки.

У дисертаційному дослідженні О. О. Зайвої під керівництвом Е. Л. Носенко вперше у вітчизняній психології на репрезентативному емпіричному матеріалі доведена гіпотеза про притаманність почуттю гумору стресозахисного потенціалу; надано теоретичне обґрунтування можливості розглядання виявлення людиною почуття гумору в складних життєвих ситуаціях як особистісного ресурсу стресоподолання [6].

Виявом якісної характеристики почуття гумору як інтегративного особистісного утворення в усіх його аспектах є стилі гумористичної поведінки [2]. Канадський дослідник Р. Мартін виокремлює потенційно корисні (афіліативний і самопідтримувальний) та шкідливі (агресивний і самопринизливий) для психологічного здоров'я суб'єкта стилі гумору. У попередніх дослідженнях було виявлено, що «здорові» стилі гумору, як правило, додатно корелюють з такими показниками психологічного здоров'я і благополуччя, як висока самооцінка, позитивні емоції, оптимізм, соціальна підтримка і близькі стосунки і від'ємно корелюють з негативними настроями, такими, як депресія і тривога. Навпаки, негативні стилі гумору додатно корелюють зі шкалами ворожості й агресії та від'ємно корелюють із задоволеністю стосунками. Ці результати підтверджують точку зору, згідно з якою різні стилі гумору диференційовано пов'язані з різними аспектами психологічного благополуччя [11].

Про правомірність підходу до імпліцитної діагностики психологічного здоров'я людини за ознаками особливостей виявлення різних стилів прояву гумору свідчить також і те, що останнім часом у межах позитивної психології запропоновано розглядати готовність людини до виявлення почуття гумору і позитивне реагування на гумористичні прояви оточуючих як одну з ознак так званих «сильних» (здорових) особистісних властивостей.

Ці «позитивні» (здорові) риси співвідносяться з шістьма чеснотами, що спадають у різних культурах, тому вони були відібрані як загальнолюдські цінності, якими керується оптимально функціонуюча особистість [21]. Позитивні властивості особистості і дотримання людиною позитивних цінностей вважається позитивними психологами важливою передумовою психологічного, суб'єктивного, соціального благополуччя, які і зумовлюють психологічне здоров'я людини [13].

Серед однієї з шести чеснот виокремлено трансцендентність, що тлумачиться як наявність у людини уявлень про зміст життя і відчуття власного зв'язку з навколишнім світом. Дотримання людиною цінності трансцендентність забезпечує формування в неї таких позитивних властивостей, як цінування краси і видатних досягнень людства, вдячність, надія, гумор і духовність [14].

Оскільки гумор є однією з форм відбиття емоційного сприйняття оточуючого світу, В. Рух та інші дослідники після проведення вторинного факторного аналізу почали розглядати гумор (поряд із ентузіазмом, надією, хоробрістю та любов'ю) як емоційно сильну рису особистості [22].

Таким чином, гумор може виступати як форма прояву позитивного функціонування людини й ознака психологічного здоров'я, тому що, як доведено під час проведення емпіричних досліджень, дотримання цінностей робить людину щасливою, благополучною і здоровою. Тобто належність гумору з точки зору класифікації позитивної психології до позитивних рис робить цілком правомірною перспективу розробки засобів операціоналізації виявлення стилів гумору для здійснення діагностики психологічного здоров'я [13].

На підставі зазначеного вище огляду сучасної літератури можна вважати практично доцільним і достатньо теоретично обґрунтованим припущення про зв'язок особливостей прояву гумору з психологічним здоров'ям людини, її благополуччям та оптимальним функціонуванням. Однак такий висновок здебільшого базується на реконструюванні нами наявних у літературі даних під кутом зору цілей й завдань даного дослідження.

Методи вирішення проблеми. Під час проведення даного дослідження перевірялася така гіпотеза: якщо вибір стилів гумору детермінований психологічними чинниками, то люди з високими показниками самооцінки, задоволеності життям, позитивної афективності, екстраверсії, позитивних цінностей і психологічного благополуччя надаватимуть перевагу використанню афіліативного та самопідтримувального гумору.

В якості обраної вибірки виступили 125 досліджуваних віком від 18 до 61 року. Переважна більшість із них – студенти.

Відібраній групі досліджуваних було запропоновано серію діагностичних методик, до якої увійшли «Шкала самоповаги Розенберга» [4], «Тест на задоволеність життям» Е. Дінера [17], «Миттєвий тест на позитивну та негативну афективність (PANAS)» авторів Д. Ватсон, Л. А. Кларк і А. Телеген [17], «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріф [7], «Особистісний опитувальник Г. Айзенка EPQ» [15], опитувальник «Цінності у дії», розроблений М. Селігманом, К. Петерсоном і Н. Парк [21], «Шкала використання гумору як ресурсу стресоподолання» Р. Мартіна [20] і «Методика дослідження стилів гумору» Р. Мартіна [19].

Результати дослідження. Для емпіричної перевірки зв'язку стилів гумору з психологічними характеристиками методом кластерного аналізу (алгоритм К-середніх) вибірка була поділена на три групи, що максимально відрізнялися за середніми величинами усіх відібраних для аналізу змінних. На рис. 1 представлено результати такого розподілення вибірки.

За допомогою критерію t-Ст'юдента було встановлено, що кластер 1, у який увійшло 44 досліджуваних, статистично значуще відрізняється (на рівні $p < 0,01$) від кластеру 2 і кластеру 3, що об'єднали відповідно 57 і 24 досліджуваних, за переважною більшістю показників.

Інтерпретація результатів дослідження. Аналіз результатів дозволив встановити, досліджувані з якими психологічними характеристиками обирають для використання саме позитивні стилі гумору. Отже стало відомо, що люди з високою самооцінкою, високим рівнем позитивної афективності, екстраверсії, задоволеності життям, а також високими показниками усіх позитивних цінностей і психологічного благополуччя використовують афіліативний і самопідтримувальний стилі гумору.

Цілком зрозуміло, що впевнені у собі люди, які задоволені власним життям, відкриті новому досвідові, позитивно налаштовані по відношенню до навколишнього світу та оточуючих мають тенденцію жартувати у толерантній манері з метою підвищення групової єдності (афіліативний гумор), а також прагнуть підтримувати оптимістичний погляд на світ, дотримуючись гумористичної точки зору навіть перед обличчям стресу або важкої ситуації (самопідтримувальний гумор). Отримані нами результати повністю узгоджуються з даними попередніх дослідників [11].

Згідно з нашими даними, досліджувані, які мають більш високий рівень сформованості таких чеснот, як мудрість, сміливість, гуманність, справедливість, поміркованість і трансцендентність, а також більш високий рівень психологічного благополуччя, обирають для використання саме позитивні стилі гумору.

Висновки. На підставі аналізу наявних досліджень стилів прояву гумору, представлених як зарубіжними авторами, так і автором цієї статті, можна говорити

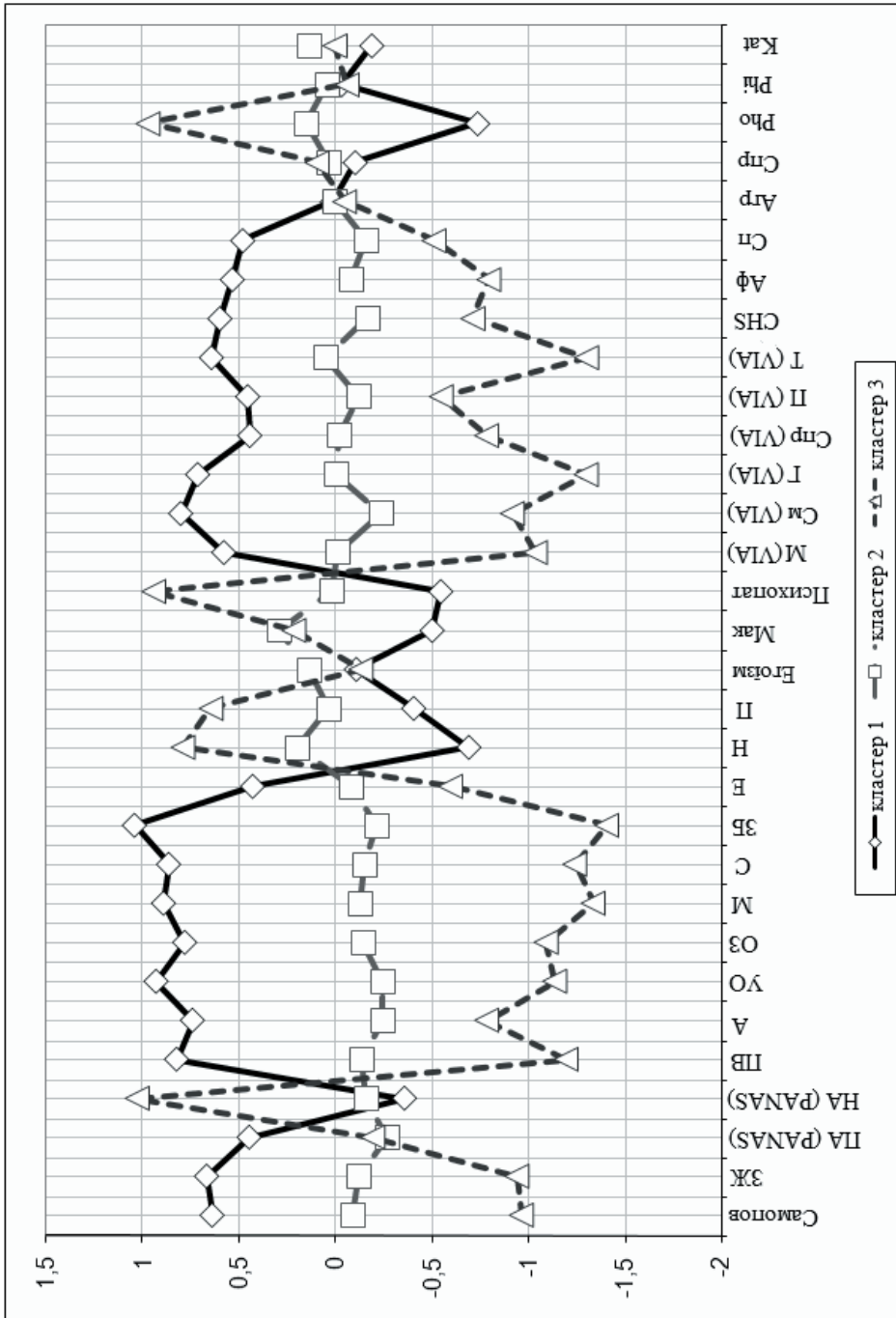

Рис. 1. Результати кластеризації вибірки на три кластери (алгоритм K-середніх) за змінними обраних психологічних чинників і стилів гумору

про можливість їх використання як аспекту імпліцитної діагностики оптимального функціонування людини. Про позитивно функціонуючу особистість свідчать такі стилі прояву гумору, як афіліативний і самопідтримувальний гумор.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у продовженні вивчення гумору як методу імпліцитної діагностики психологічного здоров'я і благополуччя людини. Ці дослідження плануються як квазіекспериментальні із залученням груп досліджуваних, що відрізняються за рівнем психологічного здоров'я, діагностованого за допомогою інших, більш точних засобів, у тому числі медичних, анкетування і порівняння їх з тенденцією до використання різних стилів і форм прояву гумору.

Бібліографічні посилання

1. **Айзенк Г.** Как измерить личность / Г. Айзенк, Г. Вильсон. – М. : Когито-Центр, 2000. – 284 с.
2. **Бабаджанова А. Н.** Розвиток почуття гумору у старшокласників: системно-структурний аналіз соціокультурних та індивідуальних чинників / А. Н. Бабаджанова // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України (Електронне наукове фахове видання). – 2011. – № 3.
3. **Бабаджанова А. Н.** Щодо питання методології психологічних досліджень почуття гумору / А. Н. Бабаджанова // Психологічні науки : зб. наук. пр. Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – 2011. – № 58. – С. 97–100.
4. **Бурлачук Л. Ф.** Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов ; отв. ред. С. Б. Крымский. – К. : Наук. думка, 1989. – 200 с.
5. **Зайва О. О.** Обґрунтування притаманності почуттю гумору потенціалу психологічного подолання / О. О. Зайва // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Сер. Педагогіка і психологія. – Д., 2003. – Вип. 9. – С. 23–29.
6. **Зайва О. О.** Особливості використання почуття гумору як ресурсу психологічного подолання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / О. О. Зайва. – Х., 2006. – 20 с.
7. **Знанецька О. М.** Методика дослідження феномену психологічного благополуччя: опис, адаптація, застосування / О. М. Знанецька // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Сер. Педагогіка і психологія. – Д., 2006. – Вип. 9. – С. 40–46.
8. **Леонтьев Д. А.** Неклассический вектор в современной психологии / Д. А. Леонтьев // Постнеклассическая психология. – 2005. – № 1. – С. 51–71.
9. **Максименко С. Д.** Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К. : ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
10. **Максименко С. Д.** Психологія особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча ; ред. С. Д. Максименко. – К. : ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
11. **Мартин Р.** Психология юмора / Р. Мартин ; пер. с англ. под ред. Л. В. Куликова. – СПб. : Питер, 2009. – 480 с.
12. **Носенко Е. Л.** Походження, зміст та форми виявлення гумору як ресурсу психологічного подолання / Е. Л. Носенко, О. О. Зайва // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Сер. Педагогіка і психологія. – Д., 2004. – № 7. – С. 22 – 31.
13. **Носенко Е. Л.** Стилi та форми прояву гумору як гіпотетичні аспекти імпліцитної діагностики психологічного здоров'я / Е. Л. Носенко, О. Б. Харченко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 10. – С. 501–514.
14. **Носенко Е. Л.** Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості / Е. Л. Носенко, І. Ф. Аршава. – Д. : ДНУ, 2010. – 305 с.
15. **Райгородский Д. Я.** Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара : Изд. дом «БАХРАХ-М», 2008. – С. 121–132.
16. **Рогов Е. И.** Настольная книга практического психолога. В 2 кн. Кн. 1. Система работы

- психолога с детьми раннего возраста : учеб. пособие / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – 383 с.
17. Селигман М. Э. П. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни: пер. с англ. / М. Э. П. Селигман. – М. : София, 2006. – 368 с.
 18. Теория и методология психологии. Постнеклассическая перспектива / под ред. А. Л. Журавлева, А. В. Юревича. – М. : Ин-т психологии РАН, 2007. – 528 с.
 19. Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire / R. A. Martin, P. Puhlik-Doris, G. Larsen et al. // Journal of Research in Personality. – 2003. – N 37. – P. 48–75.
 20. Martin R. A. The Situational Humor Response Questionnaire (SHRQ) and Coping Humor Scale (CHS): A decade of research findings / R. A. Martin // Humor: International Journal of Humor Research. – 1996. – N 9. – P. 251–272.
 21. Peterson C. Character strengths and virtues: A handbook and classification / C. Peterson, M. E. P. Seligman. – NY : Oxford University Press, 2004.
 22. Values in Action Inventory of Strengths (VIA-IS): Adaptation and validation of the German version and the development of a peer-rating form / W. Ruch, R. T. Proyer, C. Harzer et al. // Journal of Individual Differences. – 2010. – Vol. 31 (3). – P. 138–149.

Надійшла до редколегії 02.04.2012 р.

УДК 159. 923

Т. М. Петренко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДІАГНОСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ СПІЛКУВАННЯ У ДОСЛІДЖЕННІ «ПОЗИТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ» ТА ТЕМНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ

Наведено теоретичне обґрунтування та емпіричні дані щодо розбіжностей у застосуванні невербальних засобів комунікації за наявності у суб'єктів відмінностей у показниках позитивних цінностей, з одного боку, та рис Темної Тріади, – з іншого. Дані становлять інтерес для вирішення завдань імпліцитної діагностики особистості.

Ключові слова: імпліцитна діагностика, «цінності у дії», Темна Тріада особистісних рис, невербальні засоби спілкування.

Рассмотрено теоретическое обоснование и эмпирические данные, касающихся различий в использовании невербальных средств общения при наличии отличий по показателям позитивных ценностей и чертам Тёмной Триады. Данные представляют интерес для решения задач имплицитной диагностики личности.

Ключевые слова: имплицитная диагностика, «ценности в действии», Тёмная Триада личностных черт, невербальные средства общения.

The paper presents theoretical substantiation and empirical data revealing the differences in the nonverbal means of communication in persons who stick to the positive values, on the one side, and possess Dark Triad traits, – on the other. The data can be of interest for implicit diagnostics of personality.

Key words: implicit diagnostics, positive values, Dark Triad traits, nonverbal means of communication.

Вступ. На сучасному постнекласичному етапі розвитку досліджень у галузі психології особистості [11], що характеризується зміною предмету психологічних досліджень, яким стає цілісна особистість, а не окремі психічні феномени, спо-